

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۴، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۴، شماره پیاپی ۱۲

شاپای الکترونیکی: ۲۳۸۳-۲۴۹۵

شاپای چاپی: ۲۳۲۲-۲۵۱۴

<http://jrpp.um.ac.ir>

ادراک ساکنان محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی (مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان)

سید مجتبی محمودزاده^۱ - شیما بذرافشان^{۲*}

۱- استادیار مدیریت جهانگردی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

۲- کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۵/۱۰

صص ۱-۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۳

چکیده

هدف: گردشگری، تعاملاتی میان گردشگران و روستاییان ایجاد می‌کند که در درازمدت می‌تواند موجب ایجاد تغییراتی در ساختارهای اجتماعی مناطق روستایی شود. هدف از پژوهش حاضر، بررسی نقش گردشگری در ایجاد تغییرات اجتماعی در روستای زیارت است.

روش: روش تحقیق در این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش، شامل خانوارهای روستای زیارت با حجم ۵۵۷ است که از میان آن‌ها با استفاده از جدول مورگان، تعداد ۲۵۰ خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری قضاوتی بین نمونه‌ها توزیع شد. به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، از آزمون دوجمله‌ای با نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. به منظور بررسی نقش متغیرهای جمعیت‌شناختی مؤثر بر ادراک جامعه محلی، از آزمون‌های من ویتنی، کروسکال والیس و تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA) استفاده شد.

یافته‌ها: طبق نتایج این پژوهش، از نظر ساکنان، گردشگری در تغییر وضعیت اجتماعی زنان، تغییر تعاملات اجتماعی ساکنان و افزایش آسیب‌های اجتماعی در روستای زیارت نقش داشته است، به‌طوری که میانگین این متغیرها بیشتر از میانگین مورد انتظار (۵۰٪) شده است. همچنین، نتایج پژوهش نشان می‌دهد متغیرهای جنس و سن بر ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی مؤثرند.

محدودیت‌ها و راهبردها: محدودیت‌های این پژوهش شامل، محدودبودن ادبیات مرتبط با موضوع پژوهش و همچنین، وسیع‌بودن دامنه تغییرات اجتماعی و عدم امکان بررسی تمامی آن‌ها توسط پژوهشگران بوده است.

راهکارهای عملی: نیاز است تا سیاست‌های اجتماعی-فرهنگی در حوزه گردشگری روستایی به سمت حفظ ساختارهای اجتماعی روستا جهت‌گیری شود تا از بروز تغییرات اجتماعی نامتوازن و ناهماهنگ با جامعه مقصد در ناحیه‌های هدف گردشگری جلوگیری شود. **اصالت و ارزش:** این مقاله برای برنامه‌ریزان گردشگری به منظور برنامه‌ریزی برای حفظ ساختارها و روابط اجتماعی روستاییان در روستاهای هدف گردشگری مفید خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، تغییرات اجتماعی، نواحی روستایی، روستای زیارت، گردشگری روستایی.

ارجاع: محمودزاده، س. م. و بذرافشان، ش. (۱۳۹۴). ادراک ساکنان محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی (مطالعه

موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۴)، ۱-۱۵.

<http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/36587>

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

امروزه این مسأله آشکار شده است که لازمه رسیدن به توسعه، توجه به روستاها و بخش روستایی به‌عنوان بخش پایه است (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰، ص. ۳۴). نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، ملی و بین‌المللی موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری شده است. ضرورت تقدم و توجه به توسعه روستایی به این دلیل است که راه‌حل نهایی برای مسأله بیکاری و تراکم جمعیت در شهرها، بهبود محیط روستایی است. توسعه روستایی فرآیندی چندبعدی است که موضوع آن، بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر اجتماع روستایی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۲، صص. ۱۹-۲۲). به دلیل اهمیت توسعه روستایی، در سال‌های اخیر متخصصان تلاش کرده‌اند تا شرایط روستایی را از طریق راهبردهایی؛ مانند بهبود حاصل‌خیزی خاک و طرح‌هایی؛ مانند اصلاحات ارضی و فناوری پیشرفته بهبود بخشند. با این وجود، رویکردهای توسعه سنتی که عمدتاً بر مسائل اقتصادی تمرکز داشتند، در توسعه روستایی و کاهش فقر روستایی موفقیت چندانی به دنبال نداشته‌اند (جمعه‌پور، ۱۳۸۴، ص. ۲۸). یکی از راهبردهایی که در سال‌های اخیر به‌منظور توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته و در برخی از کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی به همراه داشته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی و استفاده از جاذبه‌های متعدد طبیعی و فرهنگی روستا است (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰، صص. ۳۴-۳۵). به‌طوری که امروزه بسیاری از کشورها با منابع درآمدی پایین، از این صنعت برای ارتقای توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خود استفاده می‌کنند (فاضل و رضانی‌فر، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۷).

گردشگری روستایی جزئی از صنعت گردشگری است که نقش عظیمی در زندگی مردم روستا ایفا می‌کند و فرصتی مناسب برای تبادل و تعامل فرهنگی بین روستاییان و گردشگران به‌وجود می‌آورد. این تبادل فرهنگی به پویایی و تعالی فرهنگی و اجتماعی روستا منجر می‌شود (معصوم قدیری، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۵).

گردشگری توسط بسیاری از محققان، به‌عنوان رویدادی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، به دلیل این‌که فعالیت گردشگری بین دو گروه متفاوت از مردم روی می‌دهد که یکی از آن‌ها محلی و دیگری بازدیدکننده است. گردشگری به‌عنوان یک رویداد اجتماعی، روابطی بین جوامعی که ویژگی‌های اجتماعی متفاوتی دارند، ایجاد می‌کند و باعث ایجاد رابطه متقابل بین فرهنگ‌ها، سنت‌ها و رفتارهای مختلف می‌شود. در نتیجه، گردشگری ممکن است باعث ایجاد تغییراتی در ساختارهای اجتماعی، شیوه‌های رفتاری و سبک زندگی شود (ساری، ۲۰۱۰، صص. ۳۴-۳۵). گردشگری پدیده‌ای اجتماعی است، اگرچه مانند سایر صنایع از جامعه‌ای که در آن قرار دارد، اثر می‌پذیرد؛ اما در بعضی جنبه‌ها از سایر صنایع متمایز است؛ چرا که با جابه‌جایی افراد، بین جوامع مختلف سروکار دارد. این عامل می‌تواند باعث تغییرات موقت یا بلندمدت اجتماعی شود. تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده است، تغییرات در روش زندگی ساکنان مقصد به دلیل توسعه گردشگری و تعامل با گردشگران را نشان می‌دهد (دوه، ۲۰۰۶، ص. ۷۴).

به‌طور کلی، رشد و توسعه فعالیت‌های گردشگری می‌تواند باعث بروز تغییرات عمیق در بسیاری از شاخص‌های عینی و ذهنی، ویژگی‌های کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی جوامع مقصد شود (فاضل و رضانی‌فر، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۷). از این رو، می‌توان گفت گردشگری به‌عنوان یک فعالیت فرهنگی و اجتماعی عامل بالقوه تغییر است؛ اما مسیر این تغییر روشن نیست و این مشکلاتی را برای مدیریت گردشگری به‌وجود می‌آورد (مونترویو، مندوزا، فرناندز و گولت، ۲۰۱۱، ص. ۱).

روستای زیارت، یکی از شناخته‌شده‌ترین تفرج‌گاه‌های روستایی در استان گلستان به‌شمار می‌رود. زیارتی‌ها در هر بهار و تابستان قسمت بالایی خانه‌های خود را به شهری‌ها اجاره می‌دهند که در ماه‌های گرم، شهر را رها می‌کنند و برای بیلاق به زیارت می‌آیند. از میان ساکنان شهری، آن‌ها که مرفه‌ترند، در زیارت زمین خریدند و خانه‌هایی به شیوه زندگی شهری خود در آن زمین‌ها ساخته‌اند تا بهار و تابستان را در آن‌جا به سر برند. این اماکن، سکونت طولانی‌مدت ساکنان شهرها در این روستا را سبب شده و این تداوم و طولانی‌شدن سکونت، خود، عاملی برای گسترش تعامل شهرنشینان با بومیان روستا شده است. ورود گردشگران از شهر به روستا، با ارزش‌ها،

همچنین، تغییر در نقش‌های اجتماعی افراد و به‌خصوص زنان جامعه شده است.

گورکان^۷ در پایان‌نامه خود با عنوان «گردشگری به‌عنوان عاملی برای تغییر» که در سال ۲۰۰۸ انجام شده است، به نقش عواملان تغییرات اجتماعی در روستاها می‌پردازد و نقش سازمان‌های غیردولتی محلی و دولت محلی را در فرآیند تغییر بررسی می‌کند. طبق نتایج این تحقیق، سازمان‌های دولتی و غیردولتی در منطقه مورد مطالعه، به‌نوعی، تغییرات را هدایت می‌کنند و آن را به سویی می‌برند که منافع آن‌ها را تأمین کند.

سونتایاترون^۸ در سال ۲۰۱۰ در پایان‌نامه خود با عنوان «تغییرات اجتماعی - فرهنگی در سواحل تای^۹»، به بررسی ادراک جامعه محلی از تغییرات اجتماعی - فرهنگی حاصل از گردشگری پرداخته است. در این پایان‌نامه، برای جمع‌آوری اطلاعات، از مشاهده و مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته استفاده شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد از دید ساکنان روستا، توسعه گردشگری موجب افزایش جرم و استفاده از مواد مخدر، اثرات نامایشی، افزایش جمعیت و کاهش مهاجرت ساکنان روستا، افزایش فقر، تغییر استانداردهای زندگی و تغییر وضعیت زندگی زنان و استقلال مالی آن‌ها در جامعه مورد مطالعه شده است. همچنین، در این پژوهش مشخص شد که با وجود نتایج منفی حاصل از توسعه گردشگری، مردم محلی همچنان تصور می‌کنند که گردشگری منافع زیادی برای جامعه آن‌ها داشته است. از این رو، اثرات منفی اجتماعی - فرهنگی حاصل از آن را نادیده گرفته و از آن حمایت می‌کنند.

مقاله‌ای با عنوان «گردشگری و تغییر اجتماعی» در سال ۲۰۱۱ توسط مونتروبیو، مندوزا، فرناندز و گولت انجام شده است که در آن به سنجش نگرش ساکنان در ارتباط با تغییرات اجتماعی در اثر گردشگری پرداخته است. در این مقاله، تغییرات اجتماعی مثبت و منفی حاصل از گردشگری در دو سطح فرد و جامعه از دید جامعه محلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. طبق نتایج این تحقیق، گردشگری باعث ایجاد تغییر در معیشت مردم محلی و تنوع شغلی آن‌ها شده است. همچنین، وضعیت اقتصادی مردم محلی و خدمات عمومی بهبود یافته است. با این وجود، تغییرات مثبت ایجادشده در اثر توسعه گردشگری، تنها افرادی که به‌طور مستقیم در صنعت گردشگری فعالیت می‌کردند را تحت تأثیر قرار داده و سایر افراد از آن بهره‌ای نبرده‌اند. همچنین، این تغییرات مثبت تنها محدود به زمان‌های اوج گردشگری بوده است.

هنجارها و رفتارهای متفاوت از جامعه محلی، می‌تواند موجب ایجاد تغییراتی در ساختارهای اجتماعی جامعه روستایی شود. تغییرات اجتماعی نامتوازن و ناهماهنگ با جامعه مقصد، سبب نابه‌سامانی‌ها و گمراهی‌ها و ضربات سنگینی در جامعه خواهد شد. از این رو، بررسی آن‌ها امری ضروری است. هدف این پژوهش، ارزیابی ادراک ساکنان از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستای زیارت است. از این رو، این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به دو سؤال زیر است:

آیا گردشگری از دید جامعه محلی، در ایجاد تغییرات اجتماعی روستای زیارت، نقش داشته است؟ چه متغیرهای جمعیت‌شناختی بر درک و نگرش جامعه محلی به نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا، مؤثر هستند؟

۲.۱. پیشینه نظری تحقیق

در سال‌های اخیر پژوهش‌های فراوانی پیرامون تغییرات اجتماعی ایجادشده از طریق گردشگری در مناطق مختلف انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. پایان‌نامه‌ای با عنوان «تغییر از طریق گردشگری: ادراک ساکنان از توسعه گردشگری» در سال ۲۰۰۶ توسط ده^۴ انجام شده است. وی در این پایان‌نامه به عوامل مؤثر بر ادراک ساکنان از تغییرات اجتماعی حاصل از توسعه گردشگری پرداخته است. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که مهم‌ترین متغیر مؤثر بر ادراک جامعه از تغییرات حاصل از گردشگری در منطقه مورد مطالعه، سیستم ارزشی افراد بوده است؛ به این صورت که افراد با سیستم‌های ارزشی متفاوت، ادراک متفاوتی از تغییرات حاصل از گردشگری داشته‌اند. همچنین، انتظارات آن‌ها از اثرات گردشگری پیش از توسعه آن نیز بر ادراک آن‌ها از اثرات، مؤثر بوده است. به‌طور کلی، جامعه محلی انواع خاصی از گردشگری که متفاوت از گردشگری رایج در منطقه بود را برای جامعه خود مناسب می‌دانستند.

مقاله‌ای با عنوان «اثرات گردشگری بر زندگی محلی: ثبات و تغییرات اجتماعی - فرهنگی در کریت^۵» در سال ۲۰۰۷ توسط ترکنلی، بلاس و جنکینز^۶ انجام شده است. در این پژوهش، از روش کیفی و مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد توسعه گردشگری عامل اصلی تغییر در منطقه مورد مطالعه در چهار دهه گذشته محسوب می‌شود و به‌طور کلی، موجب تغییر تعاملات اجتماعی ساکنان روستا، سازمان‌های اجتماعی، ارزش‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و سبک زندگی و

روش تحقیق در این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق، شامل کلیه خانوارهای ساکن در روستای زیارت می‌شود. طبق آخرین آمار خانه بهداشت روستا در سال ۱۳۹۱، ۵۵۷ سرپرست خانوار در این روستا ساکن هستند که با استفاده از جدول مورگان، تعداد نمونه ۲۲۵ به دست آمد که در نهایت، برای افزایش دقت، به ۲۵۰ نفر افزایش یافت. در این تحقیق برای تعیین نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری قضاوتی استفاده شده است. به منظور گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته در قالب طیف لیکرت با دامنه ۱ (کاملاً مخالف) تا ۵ (کاملاً موافق) طراحی شد و در اختیار ساکنان روستای زیارت قرار گرفت. پرسش‌نامه مذکور از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول مرتبط با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد و بخش دوم در ارتباط با تغییرات اجتماعی ایجاد شده در منطقه مورد مطالعه است. آزمون روایی مورد استفاده در این تحقیق، روایی صوری و محتوایی است؛ به این ترتیب که پس از بررسی ادبیات موضوع و تحقیق‌های مرتبط، سؤال‌های آزمون طراحی شد و میان ۱۰ نفر از اساتید و همچنین، کارشناسان ارشد متخصص در حوزه تحقیق توزیع شد و پس از چند بار بازبینی به تأیید نهایی آن‌ها رسید. پایایی یا قابلیت اعتماد ابزار تحقیق با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون آلفای کرونباخ مورد آزمایش قرار گرفت. آلفای کرونباخ برای هر یک از شاخص‌های پژوهش (وضعیت اجتماعی زنان = ۰/۷۸، آسیب‌های اجتماعی = ۰/۸۸، تمایل به مهاجرت = ۰/۷۳، تعاملات اجتماعی = ۰/۷۷) و همچنین، کل پرسش‌نامه (۰/۷۹) به دست آمد که با توجه به بیشتر بودن از ۰/۷۰، مناسب و قابل قبول است.

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیات از دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. اطلاعات به دست آمده از پرسش‌نامه از طریق نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون ناپارامتری دوجمله‌ای، تحلیل شد. به منظور بررسی نقش متغیرهای جمعیت‌شناختی مؤثر بر ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستای زیارت، با توجه به مقیاس متغیرها، از آزمون‌های مقایسه‌ای من ویتنی، کروسکال والیس و تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA) استفاده شده است.

۳.۲. متغیرها و شاخص‌های تحقیق

طراحی سؤالات در راستای سنجش شاخص‌های تغییر اجتماعی با بررسی متون و ادبیات مربوط، مطابق جدول (۱)

هر یک از پژوهش‌های انجام شده در خصوص تغییرات اجتماعی ناشی از گردشگری، از زوایای خاصی به بررسی تغییر اجتماعی پرداخته‌اند و ابعاد خاصی از تغییرات اجتماعی را مدنظر قرار داده‌اند؛ زیرا با توجه به گسترده بودن ابعاد تغییر اجتماعی، مطالعه تمام آن‌ها در یک پژوهش نمی‌گنجد. در پژوهش حاضر نیز ابعاد خاصی از تغییرات اجتماعی مدنظر قرار گرفته‌اند که با توجه به فراوانی آن‌ها در سایر پژوهش‌های انجام شده، نظرخواهی از اساتید گردشگری و همچنین، مشاهده محققان از روستای مورد مطالعه انتخاب شده‌اند.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۱.۲. قلمرو جغرافیایی تحقیق

روستای زیارت از توابع بخش مرکزی شهرستان گرگان، با مختصات جغرافیایی ۵۴ درجه و ۲۶ درجه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۴۱ دقیقه عرض شمالی، در ۱۴ کیلومتری جنوب شهر گرگان و در ارتفاع هزار متری از سطح دریا واقع شده است. این روستا با مساحتی حدود ۳۳/۸ هکتار در دهستان استرآباد جنوبی از بخش مرکزی و در فاصله ۷ کیلومتری از جنگل نهارخوران قرار دارد. این روستا میان دو دامنه کوهستانی و جنگلی قرار گرفته و دارای آب و هوایی معتدل است. پوشش جنگلی اطراف این روستا در کنار اقلیم خاص کوهپایه‌ای، آن را به یک منطقه اکوتوریستی ویژه تبدیل کرده است. این منطقه دارای توپوگرافی ناهمگن است؛ به این صورت که با شیبی تند شروع و سپس به صورت تقریباً یکنواخت تا انتهای منطقه ادامه می‌یابد و به دلیل شرایط خاص توپوگرافی، امکان ارتباط با مکان دیگری را ندارد و در واقع، در یک بن‌بست توپوگرافیکی واقع شده است. همین شرایط موجب شده است که یک حوزه فاقد نفوذ باشد و در نظام سطح‌بندی مناطق روستایی مستقل در نظر گرفته شود. میانگین دمای این منطقه، بین ۱۲ تا ۲۲ درجه سانتی‌گراد و بارندگی متوسط سالانه آن، ۶۴۹ میلی‌متر است. درآمد اکثر مردم روستای زیارت، از فعالیت‌های زراعی، باغداری و دامداری تأمین می‌شود. گروهی از مردم و به‌ویژه زنان روستا در بخش خدمات و صنایع دستی اشتغال دارند. جمعیت این روستا در سال ۱۳۸۵، برابر با ۱۹۶۴ نفر (۹۶۵ مرد و ۹۹۹ زن) بوده است. همچنین، روستای ییلاقی زیارت از سوی میراث فرهنگی، به‌عنوان یکی روستاهای هدف گردشگری در استان گلستان معرفی شده است.^۱

۲.۲. روش تحقیق

صحت فرضیه اصلی تحقیق، در قالب فرضیه‌های فرعی به شرح زیر مورد آزمون قرار گرفته است:

فرضیه فرعی اول: توسعه گردشگری در تغییر وضعیت اجتماعی زنان در روستای زیارت نقش داشته است.

فرضیه فرعی دوم: توسعه گردشگری در افزایش میل به مهاجرت در ساکنان روستای زیارت نقش داشته است.

فرضیه فرعی سوم: توسعه گردشگری در تغییر تعاملات اجتماعی ساکنان روستای زیارت نقش داشته است.

فرضیه فرعی چهارم: توسعه گردشگری در افزایش آسیب‌های اجتماعی در روستای زیارت نقش داشته است.

انجام پذیرفته است. متغیرهای تعدیل‌کننده ادراک ساکنان از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی که در این پژوهش بررسی شده‌اند، عبارت‌اند از: جنسیت، وضعیت تأهل، سن، درآمد ماهیانه، سطح سواد و شغل پاسخ‌گویان.

۴.۲. فرضیه‌های تحقیق

هدف اصلی این پژوهش، بررسی ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی ایجاد شده در روستای زیارت است. بر این اساس، فرضیه اصلی پژوهش به این صورت مطرح می‌شود:

فرضیه اصلی: از دید ساکنان محلی، گردشگری در تغییرات اجتماعی روستای زیارت نقش داشته است.

جدول ۱- متغیرها و گویه‌های تغییرات اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

تعداد	شاخص‌ها/گویه‌ها	متغیرها	مؤلفه
۵	مشارکت زنان در مسائل خانواده و تحصیل فرزندان، آگاهی زنان از مسائل مربوط به سلامت، افزایش فرصت‌های شغلی برای زنان، افزایش استقلال و خودکفایی.	وضعیت اجتماعی زنان	تغییرات اجتماعی
۵	تمایل خانواده برای زندگی در یک محیط بزرگ‌تر از روستا، امید در جهت کسب فرصت‌های شغلی مناسب برای فرزندان در محیط روستا، اعتقاد به نابرابری فرصت‌های اقتصادی در شهر و روستا، احساس امنیت خانواده در برابر مخاطرات طبیعی و شرایط اجتماعی روستا، نارضایتی از زندگی در روستا.	تمایل به مهاجرت	
۶	اهمیت خانواده به دیدوبازدید از اقوام و خویشاوندان، ترجیحات خانواده به انجام تفریحات و سرگرمی‌های جمعی نسبت به تفریحات فردی، اهمیت خانواده به همکاری با دهیاری‌ها و شورای روستا، اعتقاد به گذشت از منافع فردی برای حصول به منافع جمعی، مشارکت خانواده در جلسه‌های عمومی روستا، تمایل به حل مشکلات روستاییان در صورت بروز حوادث.	تعاملات اجتماعی	
۵	مصرف مواد مخدر، بی‌بندوباری، استفاده از مشروبات الکلی، سرقت، درگیری بین مردم بومی و گردشگران.	آسیب‌های اجتماعی	

۳. مبانی نظری

در دهه‌های اخیر گردشگری به‌عنوان یکی از عوامل تغییرات اجتماعی روستاها به تصویر کشیده شده است. تغییرات در ساختار اجتماعی، ارزش‌ها، هنجارها، عقاید و نگرش‌های گردشگران و ساکنان که با یکدیگر تعامل می‌کنند، در بسیاری از مطالعات گردشگری گزارش شده است (قرائی‌مقدم، ۱۳۷۴، ص. ۳۳۰).

۱.۳. تغییر اجتماعی

تغییرات اجتماعی اصطلاحی رایج و در عین حال، کلی، مبهم و چندپهلوی است (پاور^{۱۲}، ۱۹۸۶، ص. ۲۰). تعاریف متعددی در رابطه با مفهوم تغییر وجود دارد. اقتصاددانان، جمعیت‌شناسان، انسان‌شناسان، دانشمندان علوم سیاسی، مورخان و جامعه‌شناسان، از مفاهیم خاص خود در تعریف تغییرات اجتماعی استفاده می‌کنند (واگو^{۱۳}، ۱۳۷۳، ص. ۹). برای آشنایی با فضای مفهومی موضوع، به برخی از مهم‌ترین

روستا واحدی اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و مرکز تجمع از مردم یک‌جانشین است که قسمت اعظم درآمد آن‌ها از کشاورزی تأمین می‌شود و یا مکانی است که حیات اجتماعی آن در گروه‌های کشاورزی و دامداری است (مارسدن و سونینو^{۱۱}، ۲۰۰۸، ص. ۴۳۴). در بیان ویژگی‌های روستا همواره بر خصوصیت اجتماعی و فرهنگی آن تأکیدی خاص بوده است. جامعه روستایی مجموعه‌ای از روابط انسانی است که در روستاها تشکیل می‌شود. مفاهیمی چون روابط متقابل فردی، هم‌مکان‌بودن، اجتماع طبیعی، گروه‌هایی با هدف مشخص، نهادهایی که هسته ارتباط مداوم و پایدار در آن‌ها متبلور می‌شود، همه و همه به واقعیت وسیعی که جامعه روستایی را تشکیل می‌دهد، وابسته‌اند (هویوآ، ۱۳۷۷، ص. ۹).

تعاریف ارائه شده، اشاره می‌کنیم. به نظر گیدنز^{۱۴} تغییر اجتماعی، تغییر در نهادهای اساسی جامعه، طی یک دوره معین است (گیدنز، ۱۳۷۷، ص. ۶۸۲). ک یونیس^{۱۵} تغییر اجتماعی را تحول در سازمان جامعه و الگوهای اندیشه و رفتار، طی زمان می‌داند (غفاری و ابراهیمی لویه، ۱۳۸۷، ص. ۲۰). ریتزر^{۱۶} معتقد است تغییر اجتماعی عبارت از دگرگونی در سازمان‌دهی جامعه و الگوهای اندیشه و رفتار در هر زمان؛ یا اصلاح و تغییر شیوه‌های سازمان‌دهی جامعه است (ریتزر، ۱۳۷۴، ص. ۴۲). از نظر روشه^{۱۷}، تغییرات اجتماعی عبارت‌اند از پدیده‌های قابل رؤیت و قابل بررسی در مدت زمانی کوتاه، به‌صورتی که هر شخص معمولی نیز در طول زندگی خود یا در طول دوره کوتاهی از زندگی می‌تواند یک تغییر را شخصاً تعقیب کند، نتیجه قطعی‌اش را ببیند و یا نتیجه موقتی آن را دریابد (روش، ۱۳۸۹، ص. ۲۶). به نظر واگو تغییر اجتماعی فرآیندی از جایگزینی کمی و کیفی پدیده‌های اجتماعی با برنامه (عمدی) و بی‌برنامه (غیرعمدی) است که می‌تواند در یک طرح شش‌قسمتی در تحلیل، مورد استفاده قرار گیرد. این شش‌قسمت عبارت‌اند از: ۱- هویت تغییر: پدیده‌های اجتماعی ویژه‌ای است که دست‌خوش تغییر می‌شوند؛ مانند الگوهای کنش متقابل، ساختار اقتدار، ظرفیت تولید و نظام قشربندی. ۲- سطح تغییر: مشخص‌کننده محدوده‌ای است که تغییر در آن حادث می‌شود. مانند سطح فردی، گروهی، سازمانی، نهادی و جامعه کلی؛ ۳- دوره زمانی: به این مسأله می‌پردازد که پایداری یک نوع تغییر خاص بعد از پذیرفته شدن از لحاظ زمانی چه قدر طول می‌کشد. ۴- جهت تغییر: مسیر و الگوی حرکت تغییر را مشخص می‌کند. تغییر ممکن است توسعه‌ای، کاهش، پیش‌رونده یا واپس‌گرا باشد و یا بر اساس الگوهای متفاوت حرکت؛ نظیر الگوهای خطی، چرخشی یا مرحله‌ای انجام شود. ۵- وسعت تغییر: بستگی به حاشیه‌ای، جامع و انقلابی دارد. ۶- نسبت یا معیار تغییر؛ ممکن است براساس یک مقیاس قراردادی، تدریجی یا سرعتی، مداوم یا مقطعی باشد (واگو، ۱۳۷۳، ص. ۱۳). با وجود تعاریف مختلف ارائه شده از تغییر اجتماعی، تقریباً همه جامعه‌شناسان در این موارد اتفاق نظر دارند که تغییر اجتماعی کلمه‌ای خنثی است و هیچ قضاوت ارزشی را دربرنمی‌گیرد، لزوماً پدیده‌ای جمعی و ساختاری است، در زمان مشخصی می‌توان آن را تشخیص داد و کم‌وبیش دارای استمرار است (محسنی، ۱۳۸۳، ص. ۲۵).

باید بین تغییر و تحول اجتماعی فرق قابل شد. تحولات اجتماعی برآیند مجموعه تغییراتی است که در طول یک دوره در یک یا چند نسل در طیف وسیعی از حوزه زندگی انسان‌ها تحقق می‌پذیرد. بنابراین، تحولات اجتماعی مجموعه‌ای از فرآیندهاست که در زمان اندک قابل ملاحظه نیست. این در حالی است که تغییر اجتماعی در مدت زمان کوتاهی قابل رؤیت است؛ علاوه بر این، تغییر اجتماعی در محدوده یک محیط جغرافیایی و اجتماعی معینی صورت می‌پذیرد و تفاوتش با تحول اجتماعی در این است که می‌توان آن را در چارچوب یک محدوده جغرافیایی و یا در کادر اجتماعی- فرهنگی محدودتری مورد مطالعه قرار داد (روش، ۱۳۸۹، ص. ۲۶). جامعه‌شناسان معمولاً تأثیر تغییرات اجتماعی را در دو سطح کلان و خرد بررسی می‌کنند. در سطح کلان، اثر تغییرات در سازمان جامعه و ابعادی مانند خانواده، مدرسه، اقتصاد و نظام سیاسی و اقتصادی مورد مطالعه قرار می‌گیرد و در سطح خرد، تأثیر تغییرات بر پدیده‌هایی مانند رفتارها و آگاهی‌های فردی، وجه نظرها، اعتقادات، آرزوها و انگیزه مورد توجه است (پاور، ۱۹۸۶، ص. ۲۰).

با وجود آن‌که مطالعات تغییر اجتماعی از ابتدای پیدایش جامعه‌شناسی مورد توجه جامعه‌شناسان بوده است، هنوز نظریه عامی در این مورد وجود ندارد. منظور از نظریه عام، نظریه‌ای است که ضمن تشریح ابعاد شش‌گانه تغییر اجتماعی، قادر به تشریح این موارد باشد: عناصری که در تغییر اجتماعی تغییر می‌کنند، علت ایجاد تغییر، چگونگی انجام تغییر و تفکیک عوامل دگرگونی داخل و خارج سیستم؛ البته تا کنون نظریه‌های مختلفی مطرح شده‌اند که هر یک قسمتی از این موضوعات را دربرمی‌گیرد (جوادی یگانه و عباسی لاکانی، ۱۳۸۰، ص. ۶).

۲.۳. انواع تغییرات اجتماعی

در آثار مربوط به تغییر اجتماعی به تفکیک‌هایی در خصوص انواع تغییر اجتماعی برمی‌خوریم که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: ۱- تغییر جزئی و کلی: تغییر جزئی دگرگونی‌ای است که در بخشی از نظام اجتماعی صورت می‌گیرد. تغییر کلی دگرگونی‌ای است که در کل نظام اجتماعی صورت می‌گیرد؛ اما تغییر، هر چند کلی باشد، در رادیکال‌ترین شکل آن تغییری جزئی و نسبی است. بنابراین، بهتر است بگوییم دو نوع تغییر وجود دارد: تغییرات جزئی و بنیادی. تفکیک و تشخیص این دو تغییر بر این اصل مبتنی است که چون همه

پروفسور گینسبرگ^{۲۰} معتقد است هشت دسته عوامل، سبب تغییرات عمده می‌شوند که همه از خود جامعه و نظام اجتماعی برگرفته شده‌اند. این عوامل عبارت‌اند از: ۱- امیال و تصمیمات آگاهانه جامعه. ۲- اعمال و رفتار افراد که در شرایط اجتماعی تغییر می‌یابند و رفتارهای تازه پیدا می‌شوند. رفتارهای تازه به نوبه خود تغییرات تازه پدید می‌آورند. ۳- تغییری که در ساخت‌های اصلی و شالوده‌های اساسی جامعه رخ می‌دهد، موجب دگرگونی روابط اجتماعی می‌شود. به اصطلاح تغییر در زیربنای جامعه، رونمای جامعه را دگرگون می‌کند. ۴- تأثیرات بیرونی؛ مانند تأثیرات ناشی از تمدن‌های دیگر. همچنین، تأثیرات درون‌زای جامعه؛ مانند اختراعات و اکتشافاتی که پس از پیداشدن اشاعه می‌یابند. ۵- رهبران، نوابغ و افراد برجسته. ۶- انقلاب که عبارت است از تجمع و تشکل نیروهای مختلف و عوامل گوناگون در یک نقطه از زمان. ۷- اتفاقات و رویدادهای تاریخی و ۸- داشتن هدف مشترک نزد افراد یک گروه (قرائی مقدم، ۱۳۷۴، صص. ۳۳۳-۳۳۴). واگو معتقد است دلایل متعددی وجود دارد که تغییر اجتماعی را حتمی می‌کند. در این زمینه می‌توان به نوع انسان و کنجکاو ذاتی او، خواسته‌های ابدی او برای تجربیات جدید، آرزوی کشف مناطق جدید و آرزوی شناختن ناشناخته‌ها صحبت کرد و تمامی این شرایط تغییر را در جوامع انسانی حتمی کرده است (واگو، ۱۳۷۳، ص. ۱۹). تغییر جامعه بر حسب ماهیت درون‌زا و برون‌زای تغییرات، فرآیند متفاوتی دارد. تغییرات ناشی از عوامل درونی عموماً با تضاد ارزشی و تزلزل ساختاری همراه نیست، حال آن‌که تغییرات متأثر از عوامل بیرونی دست کم بخشی از جامعه را دچار تلاطم می‌سازد (نورائی، ۱۳۸۸، ص. ۱۴). گردشگری یکی از عوامل برون‌زای تغییرات اجتماعی در جوامع محسوب می‌شود. طبیعت گردشگری در هر جامعه، متأثر از عوامل پیچیده و درهم‌تنیده اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است؛ به عبارت دیگر، گردشگری دارای ابعاد مادی و معنوی است که هر کدام می‌توانند دیگری را مجذوب خود کنند، در عین حال که می‌توان گردشگری را یک صنعت و فعالیت اقتصادی دانست، مجموعه‌ای است پیچیده و متشکل از پدیده‌های اجتماعی که به صورت مستقیم و غیرمستقیم، اجتماع را تحت تأثیر قرار می‌دهد (برنز، ۱۳۸۵، ص. ۱۲۵). برخی از محققان بر این باورند که گردشگری سیستم زندگی‌ای است که باید آن را به‌عنوان یک نهاد پویا در نظر گرفت. حضور گردشگران در یک منطقه و برخورد آن‌ها با روستاییان، باعث ترویج فرهنگ‌ها و شیوه‌های مختلف زندگی در روستا شده و به این ترتیب، تغییراتی را در وضعیت زندگی مردم به وجود آورده است؛ از طرف دیگر، تعامل بین گردشگران و افراد

بخش‌های مختلف جامعه از نظر اهمیت یکسان نیستند. بنابراین، تغییراتی هم که صورت می‌گیرند، نمی‌توانند یکسان باشند. برخی مهم و ریشه‌دارترند؛ به نحوی که دگرگونی و تغییر در آن‌ها موجب دگرگونی در دیگر بخش‌های جامعه می‌شود و برخی غیراصولی و کم‌اهمیت‌ترند و تأثیر چندانی بر جامعه نمی‌گذارند (قرائی مقدم، ۱۳۷۴، ص. ۳۰۶). ۲- تغییر اجتماعی درون‌زا، برون‌زا و ترکیبی: این تفکیک بر مبنای علت‌هایی که موجب تغییر می‌شوند، صورت گرفته است. اگر علت‌های تغییر در یک نظام اجتماعی داخلی باشند، آن را تغییر درون‌زا گویند و برعکس، اگر علت‌های تغییر خارجی باشند، آن را تغییر برون‌زا و در صورت وجود ترکیبی از علت‌های داخلی و خارجی، آن را تغییر ترکیبی می‌نامند. ۳- تغییر اجتماعی بابرنامه و بی‌برنامه: این نوع تفکیک بر مبنای وجود یا عدم وجود اصل تعمد صورت گرفته است. تغییر اجتماعی بابرنامه تغییری است که از طریق سازوکارهای معین و مشخص با اهداف از پیش تعیین‌شده صورت می‌گیرد؛ به عبارتی، این نوع تغییر اجتماعی، حاصل نوعی مهندسی اجتماعی است. تغییر اجتماعی بی‌برنامه تغییری است که در تحقق و بروز آن تعمدی در کار نبوده است. ۴- تغییر اجتماعی روبنایی و زیربنایی: تغییر اجتماعی روبنایی نوعی اصلاح در جامعه است که بدون ایجاد تغییر در ماهیت و بنیاد ساختار اجتماعی، بخش‌هایی از جامعه تغییر می‌کند. در تغییر زیربنایی کل ساخت اجتماعی دگرگون می‌شود و الگو و صورت اجتماعی جدیدی جایگزین الگو و صورت قبلی می‌شود (غفاری و ابراهیمی لویه، ۱۳۸۷، صص. ۲۹-۲۸).

۳.۳. عوامل تغییر اجتماعی

عوامل مختلفی در ایجاد تغییرات اجتماعی دخیل هستند. این عوامل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و به هم وابسته‌اند. از این رو، نمی‌توان برخی از عوامل را به‌عنوان علت تغییر دیگر اجزای ساختار اجتماعی تعمیم داد (واگو، ۱۳۷۳، ص. ۱۴). گرچه تغییر اجتماعی، خصیصه همه جوامع است؛ اما منشأ اصلی آن شامل محیط طبیعی، تغییرات جمعیتی، فکر جدید، تکنولوژی، حکومت، رقابت، جنگ، برنامه‌ریزی و جنبش اجتماعی می‌شود (لیندسی و بیچ^{۱۸}، ۲۰۰۰، ص. ۶۴۹). ترنر^{۱۹} معتقد است مؤثرترین منبع تغییر اجتماعی، در مسایل انسانی، فناوری یا شناخت نحوه کنترل و اداره محیط بوده است؛ زیرا همان‌طور که انسان‌ها دانش جدید درباره نحوه گردآوری منابع، تولید کالاها و خدمات و توزیع آن‌ها را توسعه داده‌اند، کلیه روابط اجتماعی نیز تغییر کرده است (ترنر، ۱۳۷۸، ص. ۳۷۴).

جامعه میزبان، تغییراتی را در رفتار و آداب و رسوم آن‌ها ایجاد می‌کند؛ به گونه‌ای که آن‌ها با بسیاری از شیوه‌های جدید زندگی آشنا شده و سعی می‌کنند تغییراتی را در وضعیت زندگی خود به وجود آورند (فاضل و رضانی‌فر، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۷).

۴. یافته‌های تحقیق

جدول ۲- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

درصد	تعداد	ویژگی
۵۸	۱۴۵	مرد
۴۲	۱۰۵	زن
۶۱	۱۵۳	متاهل
۳۹	۹۷	مجرد
۲۵	۶۲	بی‌سواد
۱۹	۴۸	زیر دیپلم
۲۷	۶۷	دیپلم
۱۵	۳۸	فوق دیپلم
۱۱	۲۷	لیسانس
۳	۸	بیشتر از لیسانس
۱۰	۲۵	بیکار
۱۲	۳۰	کارمند
۱۷	۴۳	کارگر
۲۰	۵۰	کاسب
۱۰	۲۵	دانشجو
۲۲	۵۵	خانه‌دار
۹	۲۲	کشاورز
۲۷	۶۸	۲۹-۲۰
۲۳	۵۷	۳۹-۳۰
۲۵	۶۳	۴۹-۴۰
۱۷	۴۲	۵۹-۵۰
۸	۲۰	۷۰-۶۰
۳۲	۸۰	کمتر از ۳۰۰ هزار تومان
۱۴	۳۵	بین ۳۰۰-۴۹۹ هزار تومان
۲۳	۵۸	بین ۵۰۰-۶۹۹ هزار تومان
۱۸	۴۵	بین ۷۰۰-۸۹۹ هزار تومان
۹	۲۲	بین ۹۰۰ تا یک میلیون و صد هزار تومان
۴	۱۰	بیش از یک میلیون و صد هزار تومان

فرضیه اول: گردشگری در تغییر وضعیت اجتماعی زنان در روستا نقش داشته است.

فرضیه صفر (H0): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییر وضعیت اجتماعی زنان، پاسخی برابر یا کمتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

فرضیه یک (H1): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییر وضعیت زنان، پاسخی بیشتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

به‌منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش، پس از تلفیق پرسش‌ها و رمزگذاری، پاسخ‌ها به دو گروه تقسیم شدند. گروه یک؛ شامل پاسخ‌های برابر و کمتر از میانه و گروه دو؛ شامل پاسخ‌های بیشتر از میانه می‌شود. عدد میانه در این تحقیق با توجه به پنج گزینه‌ای بودن پاسخ‌ها، عدد (۳) در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از آزمون دوجمله‌ای و با نسبت آزمون ۰/۵۰، فرضیه‌های تحقیق آزمون شدند که نتیجه آن به شرح زیر است:

جدول ۳- نتایج آزمون دوجمله‌ای سنجش فرضیه فرعی اول

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر	گروه	طبقه	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	معناداری
وضعیت اجتماعی زنان	۱	≥ 3	۷۶	۳۰٪	۵۰٪	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۱۷۴	۷۰٪		
	کل		۲۵۰	۱/۰۰		

فرضیه دوم: گردشگری در افزایش گرایش ساکنان روستا به مهاجرت نقش داشته است.

فرضیه صفر (H_0): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در افزایش گرایش ساکنان روستا به مهاجرت پاسخی برابر یا کمتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

فرضیه یک (H_1): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در افزایش گرایش ساکنان روستا به مهاجرت پاسخی بیشتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

اگر سطح معناداری آماره آزمون بیشتر یا مساوی ۰/۰۵ باشد و نسبت مشاهده شده در گروه یک بیشتر از ۵۰٪ باشد، فرض صفر تأیید، و در غیر این صورت، فرض یک پذیرفته می‌شود. با توجه به این که سطح معناداری در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ به دست آمد و ۷۰٪ پاسخ‌ها (بیش از ۵۰ درصد) بالاتر از ۳ قرار دارند، فرض صفر رد می‌شود و فرضیه اول تحقیق پذیرفته می‌شود؛ یعنی بین توسعه گردشگری و تغییر وضعیت اجتماعی زنان در روستای زیارت، رابطه معناداری وجود دارد و توسعه گردشگری یکی از عوامل مؤثر در تغییرات وضعیت اجتماعی زنان است.

جدول ۴- نتایج آزمون دوجمله‌ای سنجش فرضیه فرعی دوم

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر	گروه	طبقه	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	معناداری
گرایش به مهاجرت	۱	≥ 3	۱۸۲	۷۳٪	۵۰٪	۰/۰۱۸
	۲	< 3	۶۸	۲۷٪		
	کل		۲۵۰	۱/۰۰		

فرضیه صفر (H_0): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییر تعاملات اجتماعی میان ساکنان روستای پاسخی برابر یا کمتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

فرضیه یک (H_1): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییر تعاملات اجتماعی میان ساکنان روستای پاسخی بیشتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

با توجه به جدول (۴)، سطح معناداری برابر با ۰/۰۵۸ است. از سوی دیگر، نسبت مشاهده شده در گروه یک بیشتر است. بنابراین، فرض صفر تأیید می‌شود و می‌توان بیان کرد که بیش از ۵۰٪ پاسخ‌دهندگان معتقدند که گردشگری در افزایش گرایش ساکنان روستا به مهاجرت نقش نداشته است. فرضیه سوم: گردشگری در تغییر تعاملات اجتماعی میان ساکنان روستا نقش داشته است.

جدول ۵- نتایج آزمون دوجمله‌ای سنجش فرضیه فرعی سوم

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر	گروه	طبقه	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	معناداری
تعاملات اجتماعی	۱	≥ 3	۸۸	۳۵٪	۵۰٪	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۱۶۲	۶۵٪		
	کل		۲۵۰	۱/۰۰		

فرضیه چهارم: گردشگری در افزایش آسیب‌های اجتماعی میان ساکنان روستا نقش داشته است.

فرضیه صفر (H_0): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در افزایش آسیب‌های اجتماعی در روستا پاسخی برابر یا کمتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

با توجه به این که سطح معناداری در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ به دست آمده و نسبت مشاهده شده در گروه دو بیشتر از ۵۰٪ است، فرض صفر رد می‌شود و فرضیه تحقیق پذیرفته می‌شود. از این رو، می‌توان گفت گردشگری در تغییر تعاملات اجتماعی میان ساکنان روستای زیارت نقش داشته است.

فرضیه یک (H1): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در افزایش آسیب‌های اجتماعی در روستا پاسخی بیشتر از میانه داده‌ها (۳) داده‌اند.

جدول ۶- نتایج آزمون دوجمله‌ای سنجش فرضیه فرعی چهارم

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر	گروه	طبقه	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	معناداری
افزایش آسیب‌های اجتماعی	۱	۳=>	۶۰	۲۴٪	۵۰٪	۰/۰۰۰
	۲	۳<	۱۹۰	۷۶٪		
	کل		۲۵۰	۱/۰۰		

فرضیه صفر (H0): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا، پاسخی برابر یا کمتر از میانه داده‌ها (۲) داده‌اند.

فرضیه یک (H1): ۵۰ درصد از پاسخ‌گویان در رابطه با نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا، پاسخی بیشتر از میانه داده‌ها (۲) داده‌اند.

سطح معناداری در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ به دست آمده است. از سوی دیگر، ستون نسبت مشاهده‌شده نشان می‌دهد که ۷۶٪ پاسخ‌ها بیشتر از ۳ هستند. از این رو، فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه، فرضیه چهارم تحقیق پذیرفته می‌شود؛ یعنی گردشگری در افزایش آسیب‌های اجتماعی در روستای زیارت نقش داشته است. فرضیه اصلی: گردشگری در تغییرات اجتماعی در روستای زیارت نقش داشته است.

جدول ۷- نتایج آزمون دوجمله‌ای سنجش فرضیه اصلی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر	گروه	طبقه	فراوانی	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	معناداری
تغییر اجتماعی	۱	۳=>	۳۹	۲۶٪	۵۰٪	۰/۰۰۰
	۲	۳<	۱۱۱	۷۴٪		
	کل		۲۵۰	۱/۰۰		

شغل، تأهل و درآمد، سطح سواد و ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا وجود ندارد. طبق نتایج این تحقیق، بین ادراک زنان و مردان از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی، تفاوت معناداری وجود دارد و مردان درک بیشتری از تغییرات اجتماعی ایجادشده در روستا داشته‌اند. ادراک ساکنان از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا بین گروه‌های سنی مختلف نیز متفاوت است و افراد جوان این تغییرات را بیشتر از افراد مسن درک کرده‌اند.

همان‌طوری که در جدول (۷) نشان داده شده است، سطح معنی‌داری در این آزمون ۰/۰۰۰ به دست آمده است و فراوانی گروه دو بیشتر است. از این رو، فرض صفر رد می‌شود و فرضیه اصلی تحقیق پذیرفته می‌شود؛ یعنی گردشگری در تغییرات اجتماعی روستای زیارت نقش داشته است.

متغیرهای مؤثر بر ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییر اجتماعی:

به‌منظور بررسی نحوه ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا، تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی تعدیل‌کننده نگرش جامعه، تجزیه و تحلیل شد. در این تحلیل، متغیرهای جمعیت‌شناختی به‌عنوان متغیرهای مستقل و ادراک جامعه از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستا، به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. همان‌طور که در جدول (۸) نشان داده شده است، نتایج، حاکی از آن است که تفاوت معناداری میان متغیرهای

تحقیق حاکی از نقش گردشگری در تغییرات سه شاخص وضعیت اجتماعی زنان، آسیب‌های اجتماعی و تعاملات اجتماعی و عدم تأثیر آن در تغییر شاخص میل به مهاجرت است.

در این پژوهش، نقش گردشگری در تغییر وضعیت اجتماعی زنان، بر اساس گویه‌های مشارکت زنان در فعالیت‌های درآمدزا، مشارکت زنان در مسائل خانواده و تحصیل فرزندان، آگاهی زنان از مسائل مربوط به سلامت و افزایش فرصت‌های شغلی برای زنان و افزایش استقلال زنان مورد بررسی قرار گرفت. ساکنان روستا نقش گردشگری در هر یک از این گویه‌ها را مثبت ارزیابی کرده‌اند و بر این باور بودند که گردشگری موجب افزایش فرصت‌های شغلی و استقلال زنان و مشارکت بیشتر آن‌ها در مسائل خانواده و به‌طور کلی، بهبود وضعیت زنان روستا شده است. گردشگری، یکی از زمینه‌های مطلوب برای ارتقای کارآفرینی زنان روستایی است. آن‌ها می‌توانند با صرف کمترین هزینه و کمترین ریسک به اشتغال دست یابند. در این روستا، زنان به کارهای دستی از جمله گلیم‌بافی، حصیربافی، سوزن‌دوزی و سایر صنایع دستی بومی منطقه می‌پردازند که فروش آن‌ها درآمدی قابل توجه برای جامعه میزبان به ارمغان می‌آورد. با توسعه گردشگری، زمینه‌های بسیاری برای مشارکت و حضور زنان در عرصه‌های اقتصادی و ایجاد کسب‌وکارهایی هرچند کوچک در این روستا فراهم شده است. فروش تولیدات کشاورزی، تولیدات دامی، نان محلی و صنایع دستی از آن جمله است.

همچنین، مطابق نتایج این پژوهش در بُعد تعاملات اجتماعی، با توسعه گردشگری میزان اهمیت خانواده به دیدو-بازدید از اقوام و خویشاوندان، میزان اهمیت خانواده به همکاری با دهیاری‌ها و شورای روستا، میزان اعتقاد به گذشت از منافع فردی برای حصول به منافع جمعی و میزان مشارکت خانواده در جلسه‌های عمومی روستا کاهش یافته است. این یافته‌ها حاکی از تغییری فرهنگی در نهاد تعاملات اجتماعی است. گسترش تعاملات بومیان روستا با شهرنشینان سبب جذب فرهنگ شهری در مناطق روستایی شده است. ساکنان روستا ارزش‌هایی چون فردگرایی و جستجوی منفعت شخصی را در جریان تعامل با شهرنشینان درونی کرده‌اند. تغییرات مذکور سبب به‌حاشیه‌راندن ارزش‌های سنتی روستایی؛ همچون دیدوبازدید از دوستان و خویشاوندان، همکاری با دهیاری و شورای روستا و روحیه از خودگذشتگی و ایثار شده است.

جدول ۸- متغیرهای احتمالی مؤثر بر ادراک جامعه محلی از نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

متغیر مستقل	نوع آزمون مورد استفاده	Sig (2-tailed)	نتیجه
جنس	من ویتنی	۰/۰۰۰	وجود تفاوت معنی‌دار
وضعیت تأهل	من ویتنی	۰/۲۰۵	عدم وجود تفاوت معنی‌دار
سن	ANOVA	۰/۰۰۴	وجود تفاوت معنی‌دار
درآمد	ANOVA	۰/۶۰۷	عدم وجود تفاوت معنی‌دار
تحصیلات	K-S	۰/۲۰۱	عدم وجود تفاوت معنی‌دار
شغل	K-S	۰/۳۰۱	عدم وجود تفاوت معنی‌دار

۵. بحث و نتیجه‌گیری

یکی از انواع گردشگری که در سال‌های اخیر در ایران مورد توجه قرار گرفته است، گردشگری روستایی است. شلوغی و آلودگی هوای مناطق شهری، پیشرفت صنعت حمل‌ونقل و تسهیل جابه‌جایی، نیاز به استراحت و گذران اوقات فراغت و مواردی از این قبیل، روستاها را تبدیل به کانون‌هایی جذاب برای گردشگری کرده است. قیمت پایین زمین و نیروی کار ارزان در مناطق روستایی سبب شده است که ساکنان شهرها در این مناطق اقدام به ساخت خانه‌های بیلاقی یا اصطلاحاً ویلا کنند. این موضوع سبب حضور طولانی‌مدت شهرنشینان در روستاها و گسترش تعاملات میان شهرنشینان و اهالی بومی روستاها شده است. از آنجایی که معمولاً دو طرف این تعامل (شهری‌ها و روستایی‌ها) دارای ارزش‌ها و الگوهای رفتاری متفاوتی هستند، این تعاملات توانسته است موجب بروز تغییرات اجتماعی در روستاها شود. روستای زیارت در سال‌های اخیر یکی از کانون‌های توجه گردشگران بوده است. این روستا به دلیل جاذبه‌های خاص گردشگری، مورد توجه گردشگران بسیاری قرار گرفته است. در این پژوهش تلاش شده است نقش گردشگری در تغییرات اجتماعی روستای زیارت بررسی شود. به‌منظور سنجش تغییرات اجتماعی در این پژوهش، از چهار شاخص وضعیت اجتماعی زنان، میل به مهاجرت، آسیب‌های اجتماعی و تعاملات اجتماعی استفاده شده است. نتایج این

در بعد گرایش به مهاجرت، نتایج نشان می‌دهد که با توسعه گردشگری نه تنها میل به مهاجرت در ساکنان روستا افزایش نیافته؛ بلکه تمایل روستاییان به زندگی در روستای زیارت بیشتر نیز شده است. یکی از خطراتی که جامعه روستایی را در سال‌های اخیر تهدید می‌کند، پدیده مهاجرت است. با توجه به این که جوامع روستایی نقش مهمی در تولید محصولات کشاورزی و ایجاد امنیت غذایی ایفا می‌کنند، مهاجرت ساکنان این سکونت‌گاه‌ها، زمینه وابستگی و از بین رفتن استقلال اقتصادی کشور را فراهم می‌کند. از این رو، حفظ ترکیب جمعیتی این مناطق اهمیت فراوانی دارد. مهاجرت علل و انگیزه‌های گوناگونی دارد که مهم‌ترین آن‌ها، برآورده نشدن نیازهای افراد در محیط‌های روستایی، عدم تعادل میان جوامع روستایی و شهری و شکاف‌های اقتصادی موجود و غیره است. این عوامل، روستاییان را مجبور می‌کند برای تأمین نیازهای خود، دست به مهاجرت بزنند. در مورد عدم تمایل ساکنان روستا به مهاجرت، به نظر می‌رسد با توسعه گردشگری و آن، توسعه زیرساخت‌ها و راه‌های ارتباطی مناسب روستا با مناطق اطراف و همچنین، ایجاد فرصت‌های شغلی از فعالیت‌های وابسته به گردشگری، امکان زندگی در روستا برای روستاییان تسهیل شده است؛ اما موضوعی که باید به آن توجه داشت این است که یکی از نگرانی‌های عمده در مورد مهاجرت روستاییان به شهرها، مربوط به کاهش نیروی مشغول به کار در کشاورزی است که متعاقب آن محصولات کشاورزی و دامداری طبیعی نیز کاهش می‌یابد. بررسی این موضوع می‌تواند دارای اهمیت باشد که آیا میل به ماندن در روستا با میل به کار کشاورزی همراه است یا این که به سبب ورود گردشگران، روستاییان تبدیل به افرادی وابسته به مشاغل کوتاه‌مدتی متکی بر حضور یا عدم حضور گردشگران شده‌اند؟ بنابراین، به سادگی نمی‌توان کاهش میل به مهاجرت در روستاییان را موضوعی مثبت ارزیابی کرد و باید آن را در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد که از چهارچوب مسأله پژوهش حاضر خارج است.

علاوه بر این، گردشگری با برخی از ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌ها در جامعه، میزبان همبستگی مثبت داشته است. گردشگری موجب افزایش میزان جرم و جنایت در منطقه شده است. همچنین، رفتارهای مغایر با هنجارهای متداول در جامعه روستایی، موجب درگیری بین مردم بومی و گردشگران شده است.

همچنین، بر اساس نتیجه این پژوهش، متغیرهای جنس و سن در میزان درک جامعه محلی از اهمیت گردشگری در بروز تغییرات اجتماعی مؤثر هستند؛ به طوری که مردان بیش از زنان و افراد جوان بیش از افراد مسن به نقش گردشگری در بروز تغییرات اجتماعی تأکید دارند. مردان و جوانان بیش از زنان و افراد مسن میل به تغییر دارند و از سوی دیگر، مردان و جوانان بیش از زنان و افراد مسن درگیر در تعاملات اجتماعی با افراد دیگر به ویژه شهرنشینان هستند. بنابراین، آن‌ها بیشتر در معرض درک تغییرات و تحولات اجتماعی هستند. از این رو، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که مردان و جوانان بیش از زنان و افراد مسن نسبت به تغییرات اجتماعی ناشی از ورود گردشگران حساس و آگاه هستند.

یادداشت‌ها

1. Sari
2. Doh
3. Monterrubio, Mendoza, Fernandez & Gullele
4. Doh
5. Crete
6. Terkenli, Bellas & Jenkins
7. Gurkan
8. Soontayatron
9. Thai
10. www.chn.ir
11. Marsden & Sonnino
12. Power
13. Vago
14. Giddens
15. Kunis
16. Ritzer
17. Roche
18. Lindsey & Beach
19. Turner
20. Ginsberg

کتابنامه

1. Azkiya, M., & Ghafari, Gh. (1392/2013). *Rural development with emphasis on rural society of Iran*. Tehran: Ney Publications. [In Persian]
2. Burns, P. M. (1385/2006). *Introduction to anthropology of tourism*. (H. Hooshmandi, Trans.). Tehran: Afkar Publications. [In Persian]
3. Doh, M. (2006). *Change through tourism: Resident perceptions of tourism development*. (Unpublished doctoral dissertation), Texas: Texas A & M University.

4. Fazel, R., & Ramazanifar, H. (1391/2012). The study of the relationship between tourism development and lifestyle changes in rural areas (Case Study: Local residents of Dohezar rural district). *Development & Planning of Tourism Journal*, 1(1), 115-129. [In Persian]
5. Ghafari, G. R., & Ebrahimi Louyeh, A. (1387/2008). *Sociology of social changes* (3rd ed.). Tehran: Agra & Louyeh Publications. [In Persian]
6. Gharai Moghadam, A. A. (1374/1995). *Principles of sociology*. Tehran: Abjad Publications. [In Persian]
7. Giddens, A. (1377/1998). *Sociology*. (M. Sabouri, Trans.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
8. Gurkan I. (2008). *Tourism as an agent of change*. MA. Thesis. Turkey: Middle East Technical University.
9. Houyoua, Zh., & Dubroleski, Ch. (1377/1998). *Problems of rural sociology: Social structures of rural areas*. (M. Azkia, A. Nikkholgh, & M. Mohajer Irvani, Trans.). Tehran: Nobahar Publications. [In Persian]
10. Javadi Yeganeh, M. R., & Abbasi Lakhani, M. (1380/2001). *Planned social changes*. Tehran: Research and Development Office of Radio. [In Persian]
11. Jomepour, M. (1384/2005). *Planning of rural development: Perspectives and methods*. Tehran: Samt Publications. [In Persian]
12. Jomepour, M., & Ahmadi, Sh. (1390/2011). Tourism s effects on sustainable rural livelihood (Case study: Barghan village). *Rural Research Journal*, 2(6), 33-63. [In Persian]
13. Lindsey, L. L. & Beach S. (2000). *Sociology: Social life and social issues*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall Professional Technical Reference.
14. Marsden, T. & Sonnino R. (2008). Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, 24(4), 422-431.
15. Masoum Ghadiri, M. (1389/2010). *Sustainable tourism (rural and nomadic)*. Tehran: University of Tehran Publications. [In Persian]
16. Mohseni, M. (1383/2004). *General sociology*. Tehran: Tahouri Publications. [In Persian]
17. Monterrubio, J., Mendoza, C., Fernandez, M., M., J. Gullete, G., s. (2011). Tourism and social change, a qualitative study on community perception in Huatulco, Mexico. *Cuadernos de Turismo*, No. 28 .255-256.
18. Nourai, M. (1388/2009). Cultural change and social identity. *Nashre Danesh Journal*, 117(22), 14-15. [In Persian]
19. Power, R. (1986). *Sociology*. London: Pitman.
20. Ritzer, G. (1374/1995). *Contemporary sociological theory* (M. Salasi, Trans.). Tehran: Elmi Publications. [In Persian]
21. Rocher, G. (1389/2010). *Social changes* (M. Vosoughi, Trans.) (21st ed.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
22. Sari, O. (2010). *Tourism as a tool for development: The case of Mawlana tourism in Konya*. (Unpublished doctoral dissertation), Turkey: Middle East Technical University.
23. Soontayatron, S. (2010). *Socio-cultural changes in Thai Beach Resorts: A case study of Koh Samui Island*. (Unpublished doctoral dissertation), Thailand: Bournemouth University.
24. Terkenli, T. S., Bellas, M. L. & Jenkins, L. D. (2007). Tourism s impacts on local life: Socio-cultural continuity and change in Crete. *Aegean Geographical Journal*. No. 16 .37-52.
25. Turner, J. H. (1378/1999). *Sociological concepts and applications*. (M. Fouladi & M. A. Bakhtiari, Trans.). Tehran: Imam Khomeini Publications. [In Persian]
26. Vagu, A. (1373/1994). *Introduction to theories and models of social change* (A. R. Ghoravizadeh, Trans.). Tehran: Jahad Daneshgahi Publications. [In Persian]

Resident's Perceptions of the Role of Tourism in Social Changes of Rural Areas (Case Study: Ziarat Village of Gorgan County)

Seyyed Mojtaba Mahmoudzadeh¹ - Shima Bazrafshan^{2*}

1- Assistant Prof., in Tourism Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

2- MSc., in Tourism Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

Received: 22 June 2014

Accepted: 1 August 2015

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

Tourism is considered as a social event by many researchers, because the tourism activity occurs between two different groups of people of which one is the local and the other one is the visitor. Tourism as a social event, makes a relationship between communities that have different social characteristics and creates the mutual relationship between the different cultures, traditions and behaviors. As a result, it may cause changes in social structures, modes of behavior and life style. Hence it can be said that tourism as a social and cultural activity, is a potential of change, but. Since the direction of this change is not clear, it would cause difficulties for tourism management. Unbalanced and uncoordinated social changes with society can cause chaos and confusion and heavy blows for the society. Therefore, it is necessary to review them. The aim of this research is the assessment of the host communities' perceptions of tourism's role on social changes of Ziarat village. In the present article, we have tried to answer the following fundamental questions: What is tourism's role in social changes of Ziarat village from the perspective of the villagers? What are the affective variables on perceptions and attitudes of the villagers about tourism's role in social change in Ziarat village?

2. THEORETICAL FRAMEWORK

Issues on social change in the humanities have a continuous history. There are numerous definitions regarding the concept of social change. According to Vagu (1994), social change is a process of qualitative and quantitative replacement of social phenomena which can be planned (intentional) and unplanned (unintended). According to Giddens (1998), social change is change in the basic institutions of society during a given period. Sociologists often consider effects of social changes in macro and micro levels. In macro level, the effects of changes in society and dimensions

such as family, school, economy, and political system is studied. And the effects of changes on phenomena such as individual behaviors and awareness, ideas, beliefs, desires, and impulses are considered in micro level. Therefore, several factors are involved in social change. These factors influence each other and are interdependent. Although social change is a feature of all societies, the original source includes natural environment, demographic changes, technology, governance, competition, war, planning, and social movements. However, there are several reasons that ensure social changes. In this context, mankind and his natural curiosity, his eternal desire for new experiences and his wishes to know the unknowns can be mentioned. Changes in a society are different according to the nature of changes (i.e., endogenous and exogenous). Changes caused by internal factors generally are not associated with value conflict and structural instability. But changes caused by external factors make trouble for at least parts of the society. According to the aforementioned classification, tourism is one of the exogenous factors of social change in communities. Presence of tourists in rural areas and their contacts with villagers cause the promotion of different cultures and change of the lifestyle in the village.

3. METHODOLOGY

This is a questionnaire-based survey research. The questionnaire used in this study consists of two parts. The first part includes demographic characteristics of the population and the second part is related to the social changes in the region under study. Through reviewing the literature, four indicators were chosen to measure social changes (i.e., social status of women, tendency to migrate, social interaction of residents, and increasing social pathologies). The population of this study consisted of 557 households in the Ziarat village of which 250 have been selected as sample by use of Morgan table. The questionnaires were distributed

*. Corresponding Author: ShimaBazrafshan91@gmail.com

between samples through Judgmental sampling. In order to test hypotheses, binomial test with SPSS software was used. To examine the role of demographic variables that influence the perception of host communities on the role of tourism in the local community, the Mann-Whitney, Kruskal-Wallis, and ANOVA test were used.

4. DISCUSSION

According to the findings of this study, which are based on the perspective of the residents, tourism is contributed to the changing of social status of women, social interactions of residents, and increasing social pathologies. Thus, the means of these variables are greater than the expected mean (%50). In relation to the indicator of tendency to migrate, the research hypothesis was rejected. Tourism not only does not increase the desire of the residents to emigrate, but also reduces the willingness of residents to migrate. Moreover, based on the findings, sex and age of the residents influence their perception of the role of tourism in social changes. The results also present that, men more than women, and young people more than elder ones can feel the social changes caused by tourism.

5. CONCLUSION

According to the findings, tourism has increased employment opportunities, independency, and participation in family issues for women in the village. Tourism is a favorable ground for the promotion of rural women's entrepreneurship. They can find employment with minimal cost and risk. Tourism development has provided many areas for the women to participate in the economy and creat small businesses in the Ziarat village. With the development of the tourism, the importance of visiting relatives, the importance of cooperating in village council, and family involvement in public session has been decreased. In the dimension of immigration tendency, it seems that tourism development makes the rural infrastructure improved , good communication with the surrounding area happens, and also creates job opportunities. All these changes facilitate the possibility of life in the village. Tourism and delinquency with some abnormalities in the host community has a positive correlation. Tourism has increased the level of crime in the region.

Key words: Tourism, social changes, rural areas, Ziarat village, rural tourism.

How to cite this article:

Mahmoudzadeh, S. M. & Bazrafshan, Sh. (2016). Resident's perceptions of the role of tourism in social changes of rural areas (Case study: Ziarat village of Gorgan County). *Journal of Research & Rural Planning*, 4(4), 1-15.

URL <http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/36587>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی